

babilem asserit, multisque confirmat. Denique Cæsarius Arelatensis, hom. 23, asserit « tot demonibus esse occupatum hominem, quot vitis. Qui superbus est, inquit, diabolo pleus est; quod autem, qui invidus est, sine demone esse non potest, dicit Scriptura, Sapient. II, 24: *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.* » S. Chrysostomus vero, hom. 22 et 47 in *Genes.*, invidiam dicit a diaboli inventum, pestem perniciosissimam, vitiorum terrificantem, malam bestiam super omnia vastantem salutem nostram. »

Unde sapienter concludit S. Basilus, hom. *De Invidia*: « Fugiamus ergo, fratres, intolerabile malum; serpentis est præceptum, diaboli inventum, inimici subitio, punitiois arripio, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni colorum privatio: nam et ipso fatentur ore hoc vitium invidi; aspectus illis est aridus et obscurus, gena subtristis, etc., anima ipso morbo suffusa, providentiam in dignoscenda veritate, ac rebus gerendis minime habens. » Et S. Chrysostomus, homil. 45 ad *Popul.*: « flujus, quæso, vitii pestem fugiamus, omnium enim vitiorum hoc est perniciosissimum, et ipsam salutem nostram super omnia vastat: improbi namque diaboli esse inventam; et propterea Sapiens dicebat, Sapient. II, 24: *Invidia diaboli introivit mors in orbem terrarum.* » Et Nyssenensis supra: « Invidia malorum princeps, mortis mater, prima peccati janua, vitiorum radix, » etc. Et Cyprianus, lib. *De Zelo*: « Quale malum est, fratres, quo angelus cecidit, quo circumveniri et subverti alta illa et præclara sublimitas potuit, quo deceptus est is qui decipit? » Denique S. Augustinus, serm. 83 *De Tempore*: « Et ideo, inquit, observemus, fratres, vitii hujus incursum, ne forte participes operis diaboli inveniamur, et pari cum illo sententia condemnemur, sicut scriptum est, Sapient. II, 24 et 25: *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur autem eum qui sunt ex parte ejus.* Quod malum ledit parum aliquid etiam eos, in quos intenditur; gravius tamen et perniciosius eos prius a quibus procedit, affligit: sicut enim erugo ferrum, ita invidia illum ipsam animam, in qua est, interimit et consumit; et sicut aiunt viperas dilacerato et dirupto illo materno utero, in quo concepte sunt, nasci: ita et invidiæ natura illum ipsam animam, a qua concepta est, et consumit, et perdit. Quails hæc animæ tinea est? quæ cogitationum tabes pectoris? quanta rubigo zelare in homine donum Dei, et in malo opprobrio bona aliena convertere, aliorum gloriam facere prænam suam, velut quosdam pectori suo admoveere carniificos, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacrent? »

25. IMITANTUR AUTEM ILLUM QUI SUNT EX PARTE ILLIUS.—q. d. Primo impii imitantur diabolum, quasi suum parentem, ut mortem, quam ipse sua in-

vidia in orbem inivit, in se aliosque peccando et invidendo propagat, dum ejus pravis suggestionibus consentiunt, uti consentit Adamus; moriuntur ergo, quia diaboli, qui auctor est mortis, instinctus sequuntur. Justi vero, quia Deum dei que inspirationes sectantur, ab eo donantur vita et felicitate æterna; unde sequitur: « Justorum anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. » Pro imitantur græce est *επιμαρτυροῦν*, id est tentant: qui enim imitatur, tentat et experitur eam rem, quam vult imitari, ait Jansenius.

Hinc secundo, valde oppositè sic cum S. Basilio, hom. *De Invidia*, S. Augustino, lib. IV *De Baptismo*, contra donat., cap. viii, et Christophoro a Castro exponas: Tentant illum, vel imitantur, aut conantur imitari illum, qui sunt a parte ejus; hoc est, diabolus invidia motus mortem inivit in mundum, et proparentes nostros interemit, et omnes quotquot ejus sequuntur factionem, conantur illum imitari occidendo filios Dei, sicut ille occidit Adamum Deo filium charissimum; sed frustra id tentabant aut conabantur, quia « justorum anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. » Placuit hic sensus Patribus: Tertulliano, lib. *De Dono pacis*, cap. v: « Quod enim, inquit, ipsum Adam et Evam morti immerse, docuit et filium ab homicidio incipere; » Cypriano in epist. *De Zelo et Timore*, dum ait: « Exinde invidia grassatur in terris, dum livore periturus magistro perditionis obsequitur, dum diabolum, qui zelat, imitator, sicut scriptum est, Sapient. II, 25: *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur ergo illum qui sunt ex parte ejus.* Hinc denique novæ fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda cœperunt, dum Abel justum Cain zelat injustus; et quod Esau fratri suo Jacob inimicus exstitit, zelus fuit; et quod Joseph fratres sui viderunt, causa vendendi de emulatione descendit. Saul quoque rex ut David odisset, quid aliud, quam zeli stimulus provocavit? Et ne longum faciam singulos recensendo, Judei nonne inde perierunt, dum Christo malunt invidere, quam credere? » Hoc est quod Judæis ait Christus, Joan. viii, 44: « Vos ex patre diabolo estis: et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, » q. d. Sicut diabolus occidit Adamum, sic vos ejus filii me vultis occidere.

Alii græcum *επιμαρτυροῦν* vertunt proprie, experiantur, quasi dicat. Impii experiantur mortem (*βέβαιον*; enim, id est mors, græce est masculini generis) qui sunt ex parte et sorte ejus, scilicet diaboli, qui nimirum diaboli, a quo mors est introducta, superbiam, invidiam et scelera imitantur; et sic fere eodem redit sensus: ita Osorius, Jansenius, Vatablus. Unde apte finis capituli connectitur initio sequentis: sequitur enim per antithesin: « Justorum autem anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. »

Hinc accedit Cantacuzenus: « Nemo namque magis, inquit, mortis malitiam participat, quam qui se prorsus dignum reddidit, qui esset in illius partibus. » Hic auctor, uti et alii, *ex parte illius* referunt ad mortem: eo enim ex Græco referri potest; melius tamen refertur ad diabolum.

Utrumque verum, impii enim, tam sunt partis sortisque diaboli, quam mortis: in regno enim mortis rex est et præcipitatur diabolus; hinc S. Bonaventura explicat, q. d. « Imitatur diabolus, qui sunt ex parte mortis, » id est mortis destinati, puta qui sunt mortis pars et pabulum.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Justorum quas impij persequuntur, præsertim martirum, describitur felicitas et gloria, impiorum vero infelicitas, ne nominatim in generanda prole sterilitas, vel nequitiæ, quod scilicet vices habeant insensatas et adulteras, ideoque filios adulteros et nequissimos; cum contra pii casti castas probasque habeant conjuges ac proles.

1. Justorum autem animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. 2. Visi sunt oculis insipientium mori: et æstimata est afflictio exitus illorum: 3. et quod a nobis est iter, exterminium: illi autem sunt in pace. 4. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. 5. In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se. 6. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. 7. Folvebunt justii, et tanquam scintillæ in arundineto discurrunt. 8. Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum. 9. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem: et fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum et pax est electis ejus. 10. Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correctionem habebunt: qui neglexerunt justum, et a Domino recesserunt. 11. Sapientiam enim, et disciplinam qui abiecit, infelix est: et vacua est spes illorum, et labores sine fructu, et inutilia opera eorum. 12. Mulieres eorum insensatæ sunt, et nequissimi filii eorum. 13. Maledicta creatura eorum, quoniam felix est sterilis: et incoquinata, quæ nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum: 14. et spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima. 15. Bonus autem adulterorum in consummatione erunt, et ab iniquo thoro semen exterminabitur. 17. Etsi quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, et sine honore erit novissima senectus illorum. 18. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocationem. 19. Nationis enim iniquæ diræ sunt consummationes.

1. JUSTORUM ANIMÆ (Arabicus, *anima beata*) IN MANU DEI SUNT, ET (id est *factico*) NON TANGET ILLOS (SYRUS, non appropinquat eis, vel non accedit ad eos) TORMENTUM MORTIS. — Nexus hujus capituli cum præcedenti est facilis et obvius: ibi enim descripsit acerba odia, quibus impii persequuntur justos usque ad necem et mortem etiam turpissimam: ne quis ergo impios, velut rerum dominos, felices; justos vero, utpote ab eis oppressos, infelices existimet, ideoque hic contrarium ostendit, ex eo quod justorum animæ post mor-

tem transeant ad vitam beatam, ubi degunt in domo, imo in manu Dei, cum ex adverso impiorum animæ post mortem primam corporis transeant ad secundam gehennæ, eamque eternam, ubi sunt in domo, imo in manu diaboli. Per justos hic quoslibet, sed maxime pro justitia patientes, puta martyres, intellige; unde Ecclesiastica hæc legens in Officio Ecclesiastico applicat martyribus. Sensus ergo est, q. d. Mors, a martyribus obita pro Christo, non eos affligit, sed delectat. Non debent in exitu, nec horrent in transitu, nec

pudefunt in conspectu et iudicio Domini, quod est mortis triplex tormentum impiorum. Ex hoc loco probat S. Epiphanius, lib. II *Contra hereses*, cap. xxxvi, animam hominis esse immortalem, æque ad resurrectionem corporum: anima enim in morte non interit, sed superest, vivit degitque in manu Dei, ut illum in fine mundi corpori rursus uniat, resuscitet et beet. Rursum Theophylactus, in *Matth.* cap. viii: Anima, inquit, e corpore egressa, in mundo non errat, neque vagatur, uti gentiles putavere: a Justorum enim anime et ipse hinc abducuntur in gehennam, ut anima divitis epulonis. Sumpsit hoc more suo Theophylactus ex S. Chrysostomo, hom. 29 in *Matth.*

IN MANU DEI SUNT. — S. Augustinus, in *Psalm. cxxvii*, ait plures legere, in manibus tuis, scilicet, o Deus. In manu, id est in peculiari cura, providentia, tutela, protectione, conservatione, corroboracione, directione, remuneracione, beatificatione et glorificatione Dei sunt, q. d. Deus Justorum martyrumque animas in hac vita, et in ipsis tormentis protegit, conservat, corroborat, ac illos apparet, fidemque Deo dalam servent, ac nulla magis post mortem eisdem eterna gloria donat et coronat. Hoc posterius magis huic loco est proprium et pertinent.

Movallter portaturus manu Dei, primo, sicut puer manu matris vel patris, juxta illud, *Isa. xi, 3*: « Et ego quasi nutritus Ephraim, portabam eos in brachiis meis, et nescierunt quod curarem eos. » Secundo, sicut charta est in manu scriptoris, ut in ea scribat et pingat quidquid velit, juxta illud, *Isa. xliv, 16*: « Ecce in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper: » sic Christus crucifixus in manibus suis inscripsit dilectos suos, non calamis, sed clavibus, non atramento, sed sanguine, ut amorem suum eximium in eos testaretur, utque eos in gratia confirmaret et solidaret, juxta illud, *Joan. x, 28*: « Ego vitam eternam do eis, et non peribunt in æternum: et non rapiet eas (oves meas) quisquam de manu mea. » Unde sicut Spiritus Sanctus dicitur digitus Dei Patris, *Luc. xi, 20*: sic consequenter Filius dicitur manus Dei Patris, quia mediat inter Patrem et Spiritum Sanctum, sicut manuum media est inter brachium et digitum. Tertio, sicut annulus est in manu regis: æque enim pretiosa est anima hominis in manu et oculis Dei: vide *Jeremiam*, cap. xvi, vers. 24; *Ecclesiasticum*, cap. xlix, vers. 13; *Aggeum*, cap. ii, 24, et que illis locis annotavi. Unde *Isaias*, cap. lxxi, vers. 3: « Eris, ait, corona glorie in manu Domini, et diademata regi in manu Dei tui. » Quarto, sicut æger vel debilis est in manu confortantis, juxta illud, *Ezech. ii, 14*: « Spiritus quoque levavit me, et assumpsit me: et abii amarus in indignatione spiritus mei: manus enim Domini erat mecum, confortans me. » Quinto, sicut lilia, rosæ et flores

sunt in manu odorantis: sic etiam anime sancte fragrantem odorem exhalant in nares Dei, Deoque placent in odorem suavitatis: « Christi enim bonus odor sumus Deo, » *II Corinth. ii, 15*, *Serilo, Sicut*, Justorum anime in manu Dei sunt, sicut materia, vel instrumentum est in manu artificis, ut eas tansionibus, pressuris, patientia, omnique virtute et gratia expoliat: et sicut gladius est in manu militis ad occidendum hostem; unde S. Chrysostomus, hom. in hæc Sipientis verba: *Justorum anime*, etc., quæ exstat in fine tom. I: « In tua pugna, inquit, Dominus congraditur, Dominus dimicat, Dominus præliatur, et victoria tibi ascribitur. Certamen tuum Dei certamen est, prælium tuum Christi est prælium. Quid trepidas, quid formidas, quasi tua virtute devineas? Prohænde arma, procede in bellum, fortiter dimica, ut dimicanti adsit ille qui vicini non novit. » Et post nonnulla: « Alios enim post unum certamen ad alius victorias Dominus servat, alios consummato martyrio jam coronat, alios virores retinet in exemplum, alios jam perfectos transmittit ad cælum, alios frequentiter desiderat videre certantes, alios passione jam meritis imponit regnis celestibus triumphantes, ut imperatoris Christi ab omnibus dignatio collaudetur, qui in suis et semel et frequenter hostem devincit, et quem quomodo pugnare viderit, munerabit; tantum contra hostem exultat animas, exercitat virtus et devotio præparetur, ut procedens miles ad bellum, vel primo prælio coronetur, vel frequentibus trophæis palmarum numero honoretur. » Septimo, Justorum anime sunt in manu Dei, sicut in scriptum est *Sipient.* cap. iii, 1: Deus enim est vita existens; cum ergo sancti in manu Dei sint, in vita et lumine necessarium est ut existant. » Et Damascenus, lib. IV *De Fid.* cap. xvi: « Quod Justorum anime in manu Dei sint, et non tangat illos mors, dicit divina Scriptura, *Sipient. ii, 1*: nam mors sanctorum dormitio magis est quam mors; laboraverunt etiam in præsentis sæculo, et vivunt in æternum. *Psalm. cxv, 13*: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus; at quid pretiosius, quam in manu Dei esse? vita enim est Deus et lux: qui in manu Dei sunt, in vita et luce existunt. »

Anima ergo justæ, ait Damascenus; in manu Dei sunt, « dulci somno, mente vigilante dormientes, » sicut puer secure dormit in sinu matris, juxta illud, *Isa. li, 16*: « In umbra manus mee protexi te; » et *Deuter. xxxiii, 3*: « Bilexit populus, omnes sancti in manu illius sunt. » Præclare S. Ambrosius in *Psalm. cxviii*, octon. 3, expendens illud *Thren. iv, 20*: *In umbra tua vi-*

vens: « Christus, inquit, vita est, et qui in umbra Christi vivit, in umbra vite est. Nobis expandit manus suas Jesus, ut totum mundum obumbraret; quomodo non sumus in umbra, qui cunctis ejus protegitur velamento? quomodo non sumus in umbra, quos crucifixus a malignitate sæculi et corporis ardore defendit? » Sancti ergo in periculis, in tormentis, in morte et martyriis non pavent, sed hilarescunt, ac velut leones impavidi dicunt cum *Psalm. xxvi, 1*: « Dominus illuminatio mea, et salus mea (ex Hebræo veritas, Dominus lux mea, puta sol meus, et Jesus meus) quem timebo? Dominus protector vite mee, a quo trepidabo? »

ET NON TANGET ILLOS TORMENTUM MORTIS. — Pro mortis aliqui legunt *malitia*: neutra vox est in Græco, qui sic habet, *et non attinget eos cruciatus*: sic et Syrus et Arabicus; Nosler ergo vocat tormentum adjectivum mortis, quia tormenta ducunt ad mortem, et martyres occidunt: alludit enim ad illam impiorum vocem, cap. ii, vers. 19: « Contumelia et tormento interrogemus eum; » hoc est, ut mox explicant, a morte turpissima condemnemus eum: « summum enim tormentum est mors ignominiosa. Sensus est, q. d. Quia Justorum anime in potenti Dei manu et tutela sunt, hæc etiam ab impiis affligantur et torqueantur, tamen tormenta hæc vel non sentiunt, uti multi martyres non sentire suos cruciatus et dolores; vel certe ea forti excolæque animo superant et transcendunt, ut in iis gaudent et exsultent, nec dolores, sed favores Dei æstiment. In ipsa vero morte non sentiunt ejus agoniam et tormentum, quia jam anima eorum a corpore per desiderium, quod ad cælum Deumque anhælant, quasi est separata, ut cupiant optentque dissolvi, et esse cum Christo: multo minus tangit illos tormentum mortis secunde in gehenna. Abest ergo a justo angor moriendi, periculosus cum diabolo conflictus, æterna damnatio, neque confunditur, cum loquitur inimicis in porta, ait S. Hieronymus, *epist. 34*. Rursum, *tormentum mortis* est, quo impii torqueantur justos adiguntque ad mortem, quasi ad plenum interitum summumque malum: censent enim animam interire cum corpore, q. d. Tormentum Justos, tum tormentis vite, tum tormento mortis, ut in morte doleant, quod vitam esse sentiant in doloribus, penis et poenitentibus, simulque, quod in morte omnis eorum vita, spes et voluptas hincenda sicut, sine ulla ulterius vite spe vel mercede: quod sane, si verum esset, esset ingens tormentum, adeoque tormentum mortis: nam etsi in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus, » ait Apostolus *II Corinth. xv, 19*. Verum hoc tormentum non tangit justos, quia credunt certoque sperant alteram vitam et gloriam æternam: quare potiori jure dicunt id quod Anaxarchus Nicæreonti Cypri tyranno dixit, cum ejus jussu in pila tunderetur: « Tunde, tunde Anaxar-

chi sollem, Anaxarchum (animam) enim non tundis, » uti refert Cicerro, *Tullio. II*. Unde explicans subdit: « Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. »

TORMENTUM ergo mortis quinque significat, primo, tormenta acris et mortifera, vel æqualia agonie mortis, qualia tyranni intulere justis; sed hæc eos non teligerunt in actu perfecto, hoc est, non eos penetrarunt, non cruciarunt; sed potius hilares, fortes et gloriosos effecerunt. Sic Christus resurgens ait *Magdalena, Joan. xx, 17*: « Noli me tangere, » id est noli hic desiderare me tangendo: sed vade, nuntia apostolis mortis me resurrexisse. Secundo, ipsam agoniam mortis, quando anima separatur a corpore: hæc enim ingens est tormentum impiis, non vero justis ob spem et transitum ad meliorem vitam. Tertio, ipsam animæ mortem et interitum, quam justo se inferre censent impij, sed errant. Quarto, tormentum gehennæ, quæ est mors secunda et æterna. Quinto, tormentum male conscientie, quod dicitur mortis, quia acerrimum, et quia in morte ob instans iudicium et gehennam maxime moribundum torqueat et torquet in æternum.

Audi S. Bernardum, lib. V *De Consid.*: « Hic est, ait, vermis, qui non moritur, memoria preteritorum. Semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, et quæ pastus, esca utique inconsumptibili perpetuat vitam. Horreo vermem mordacem, et mortem minacem. Horreo incidere in manus mortis viventis, et vite morientis. Hæc est secunda mors, quam nunquam peroccidit, sed semper occidit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt moribus, *Luc. xxii, 30*. Caudile super nos, et collibus, operie nos, quid nisi mortem mortis beneficio aut finire, aut evadere volunt? Denique: *Invocabunt mortem*, ait *Apocal. ix, 6*, et non venit. » Præclare idem Bernardus, *serm. 41*, inter parvos: « Mors, ait, peccatorum pessima, mala in amissione mundi, quia non possunt sine dolore separari ab eo quem diligunt. Pejor in dissolutione carnis, a qua evelluntur eorum anime a spiritibus malignis. Pessima in tormentis inferni, quando corpus et anima perpetuis simul adducuntur ignibus. E contrario honorum mors optima, quoniam quidem fit ibi quæ a labore, fit jucunditas de novitate, fit securitas de æternitate. » Idem alibi: « Est, ait, in morte malorum dolor in exitu, horror in transitu, pudor in Dei conspectu. Sed certe, inquit, Holcot, ista non erunt in morte justorum, imo pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus: unde dicit quidam Sanctus: Mors nihil aliud est quam exitus anime de carcere, fins exsilij, laboris consummatio, ad portum applicatio, peregrinationis finitio, oneris gravissimi depositio, de equo furioso descensio, de domo ruinosâ liberatio, omnium egritudinum termina-

TORMENTUM ergo mortis quinque significat, primo, tormenta acris et mortifera, vel æqualia agonie mortis, qualia tyranni intulere justis; sed hæc eos non teligerunt in actu perfecto, hoc est, non eos penetrarunt, non cruciarunt; sed potius hilares, fortes et gloriosos effecerunt. Sic Christus resurgens ait Magdalena, Joan. xx, 17: « Noli me tangere, » id est noli hic desiderare me tangendo: sed vade, nuntia apostolis mortis me resurrexisse. Secundo, ipsam agoniam mortis, quando anima separatur a corpore: hæc enim ingens est tormentum impiis, non vero justis ob spem et transitum ad meliorem vitam. Tertio, ipsam animæ mortem et interitum, quam justo se inferre censent impij, sed errant. Quarto, tormentum gehennæ, quæ est mors secunda et æterna. Quinto, tormentum male conscientie, quod dicitur mortis, quia acerrimum, et quia in morte ob instans iudicium et gehennam maxime moribundum torqueat et torquet in æternum.

Genus de morte impiorum et justorum.

tio, omnium periculorum evasio, omnium malorum consumptio, omnium vinculorum disruptio, debiti naturae solutio, reditus in patriam, ingressus in gloriam. »

2. VISI SUNT OCELLI INSPIENTUM MORI (interire, tam anima, quam corpore), ET ESTIMATA EST AFFLICTIO EXITUS ILLORUM. — Pro afflictio graece est *xiáncis*, id est malitia, id est miseria, aerumna, afflictio; Syrus et Arabicus, *asimata* sunt illis (impis) *dama vel lassones*, q. d. Sicut miser fuit piorum ingressus in vitam, sic et miser fuit exitus: misere nati sunt, misere vixerunt, miseri mortui sunt. Tota ergo eorum vita non aliud fuit quam continua miseria, totum esse et existere eorum fuit miserum, ut non nisi ad miseram nati faelicite videantur: ita ratiocinantur insipientes, sed insipienter. Audi S. Bernardum, serm. 2 *De Petro et Paulo*: « Quantos, dum patenter apostoli, credimus affluere, qui nequaquam pretiosis moribus illorum inviderent; visi sunt enim oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus eorum, et sic quidem visi sunt oculis insipientium mori. *Vili autem*, ait Propheta, *Psalm. CXXXVIII, 17, nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum*. Fratres, amici Dei mori videntur oculis insipientium; sed in oculis sapientium iudicantur potius obdormire. Denique et Lazarus dormiebat, quia amicus erat: et cum *dederit dilectis suis somnum, ecce haereditas Domini*, *Psalm. CXXVI, 2*. Studeamus, fratres, vivere vite iustorum, sed morte eorum mori multo magis desideremus. »

3. ET AB ITINERE JUSTO ABIECUNT IN EXTERNIUM (ita legunt passim codices; quin et Lucifer Callaritanus, *Apolog. pro S. Athanasio*, sed haec delent Romana et Graeca, ac Missalia antiqua, et codex manuscriptus Montis Amiati) ET QUOD A NOBIS EST ITER, EXTERNIUM: ILLI AUTEM SUNT IN PACE: — ita lege cum Romanis et Graecis; perperam ergo in nonnullis legitur, *externum*, licet eodem redeat sensus, q. d. Exitus iustorum ex hac vita, quod est quasi iter, quo iusti exeunt a nobis, id est a societate hominum, *externum*, scilicet aestimatum est ab impiis, puta plenus interitus et exitium, quo plane exterminarentur et exstinguerentur; cum tamen hic exitus iustis sit ingressus in pacem, id est in requiem et vitam aeternam: nam, ut ait S. Augustinus, *XIII De Civit. 1*, tantam Deus praestitit gratiam fidei, ut mors, quam vitae constat esse contrariam, instrumentum sit, per quod transitur ad vitam. Vide hic paradoxum: « Mors iustis est principium et janua vitae; » unde pro *iter graece est xepia*, id est *profectio*, migratio, q. d. Mors non est aliud quam profectio ad vitam beatam; hinc Themisius apud Stobaeum, *serm. 120, 6xaxov*, id est *mortem* dictam censet, quod hominem e vita migrantem *zwo it: oia*, id est *sursum ad Deum*, et ad divinam sedem transferat; « Cicero, *Tuscul. lib. 1*: « A malis, inquit, mors

abducit, non a bonis, et mors non est interitus omnia tollens atque delens, sed quaedam quasi migratio omniumque vite, que in claris viris et feminis dux in caelum solet esse. » Hinc Syrus vertit, et *tanquam contritus est exitus eorum a nobis*; Guarinus, *eorumque exitus aerumna est existimatus*; Vatablus, *calamitosus existimatur exitus eorum, et discessus eorum a nobis exitus, cum illi fruuntur felicitate*. Sensus ergo est, q. d. Iustorum exitus ex hac vita tribulationibus et cruciatibus plenus, perinde ab insipientibus aestimatur malus et calamitosus, ac si ob admissum facinus et patria in exsilium inviti pellerentur. Sed vera est longe secus: nam a molestissimo exilio in optatissimam patriam placidissime revocantur. Vere enim usurpare possunt illam Apostoli vocem, *II Corinth. VI, 9*: « Quasi morientes et ecce vivimus; » et luculentia illa S. Cypriani verba *De Mort. 4*: « Ad immortalitatem morte transgredimur; nec potest vita aeterna succedere, nisi hinc contingerit emigrare: non est exitus iste, sed transitus. »

Pro *externum* graece est *evxepous*, id est *constritio, constructio*, ducta videlicet metaphora a visis testaceis, quo, ubi semel casu minutatim confinguntur, reparari deinde ac rursus refecti nequeant, juxta illud, *Jerem. XIX, 11*: « Sic contegram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari. » Sic iustorum obitus mundanis, qui praesentia tantum norunt, aeterna ignorant, apparet miserrima contritio, funestissimus exitus, et quasi prorsus irreparabilis interitus. Sed beate immortalitati, atque ex hac vita, tanquam ex utero obscuro, in vivorum regionem evolvant, ait Origenes, *lib. III in Job*. Quin et Brachmanes apud Strabonem, *lib. XV*, dixerunt mortem esse nativatem ad veram felicemque vitam. Vide quam dispar, imo contrarium sit iudicium sapientium, etiam gentilium et insipientium, sive impiorum, de vita et morte: nam Plato in *Gorgia* citat illud Euripidis: « Quis novit utrum vivere mori sit, mori autem vivere? » et Maximus Tyrius platonice, *serm. 25*, ait: « Hoc quod mortem homines vocant, idipsum est immortalitatis initium, et futurae vite procreatio; » et Nazianzenus, *orat. De Vit. hum.* « Haud scio, ait, an haec vita nostra mors potius dicenda sit, et mors e contra vitae nomine nuncupanda, tametsi aliter vulgo videantur. »

ILLI AUTEM SUNT IN PACE. — Hebraei *pacis* nomine omne bonum omnemque felicitatem significant; vita aeterna ergo est pax. — in qua plene requies-

runt iusti, liberi ab omni miseria, dolore, periculo, ac pleni omni felicitate, gaudio, securitate; unde dicunt jubilantque perenniter, *Psalm. IV, 9*: « In pace in idipsum dormiam et requiescam; » sic Isaias, *cap. xxxiii, vers. 17*, beatitudinem iustorum describit per pacem et commoda pacis: « Et erit, ait, opus iustitiae pax, et cultus iustitiae silentium, et securitas usque in sempiternum; et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta. »

Adde, ante Christum, quando scriptus est hic liber, necdum iustis patuisse adiutium in caelum ad videndum Deum; sed animas eorum descendisse in limbum patrum; puta in sinum Abrahae, ibique quiete expectasse Christum, qui caelum reseraret. Hic ergo locus quietus recte vocatur *pax*, tum quia iusti a bello quod in hac vita gesserunt cum concupiscentia, cumque impietate et impiis, transeant ad pacem; tum quia mors omnibus huius vite laboribus, miseriis, passionibus finem imponit, itaque homines constituit in quieti tranquillitate; tum quia iustos deducit ad sinum Abrahae, in quo erat magna sanctorum patrum, pax, letitia et gaudium, praesertim ob spem future beatitudinis dandae per Christum. Hinc nomen regni eorum non invenitur in Veteri Testamento, ait S. Chrysostomus, *homil. 4 in Marcum*; sed primus illud nominavit et praedicavit S. Joannes baptista, dicens, *Matth. III, 2*: « Penitentiam agite: appropinquavit enim regnum eorum. » Aliis tamen nominibus idipsum prisce fuit agnitione: crediderunt enim et sperarunt ipsi resurrectionem mortuorum sanctam et beatam, ut patet *Job XIX, 23*; *Isa. xxvi, 19*; *Dan. XII, 2*; *II Mach. VII, 9*, et alibi.

4. ET SI CORAM HOMINIBUS PASSI SUNT GRAECIS *xiáncis*, id est *pauisi*, animadversi, castigati, malis affecti sint], SPES ILLORUM IMMORTALITATE PLENA EST. — Vatablus, *etenim dum cruciantur in conspectu hominum, spem alicuius immortalitatis plenam*: loquitur de iustis qui tribulationes et persecutiones patiuntur, sed maxime de martyribus: hos enim in tormentis sustentat et roborat spes gloriae, quae postea mox vertitur in rem ipsam. Tormenta ergo martyres conserant, et in ipsa passionis probatione sanctificant, ait S. Cyprianus, *De Exhort. Martyr. cap. XII*; qualia passi sunt Machabei ab Antiocho, ac Iudei sub Ptolemaeo Lagi, qui prius Alexandro Magno successit in regno Aegypti, ac vicinos Iudaeos oppressit, teste Iosepho, sub cuius tempora hic liber scriptus videtur. Ad illorum ergo passiones et martyria hic alludit.

SPES ILLORUM IMMORTALITATE PLENA EST. — *Primo*, spes accipi potest *metonymice* pro re sperata, puta pro mercede et premio, q. d. Merces iustorum afflictorum et martyrum, quam in hac vita sperant, et iam possident in caelo, est plenitudo immortalitatis, divitiae non periture, copia bonorum non deficientium, ait Joannes Alba, *Elec-*

torum cap. LXXXIII. Audi S. Cyprianum, *be Exhort. Martyr. cap. XII*: « Quae spes et merces maneat martyres, post conflictationes huius temporis et passiones, per Salomoneum Spiritus Sanctus ostendit et praedicavit, dicens, *Sapient. III, 4*: *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitatis plena est*. » Hoc est quod ait Job, *cap. XI, vers. 17*: « Quasi meridianus fulgor conserget tibi ad vesperam: et cum te consumptum putaveris, respiciet, et meliorem invenient resurrectionem: alii vero lapidati sunt, scilicet sunt, laetati sunt, in occasione gladii mortui sunt, » etc. *Secundo*, spes proprie accipi potest, q. d. Martyres et in vita et in morte, ac multo magis post mortem, parta iam victoria, sperant plenam immortalitatem: hanc enim sperabant justi illius avi vitae funeli, se brevi adepturos per adventum Christi.

Hinc patet in animabus patrum in limbo, aequae ac iis quae sunt in purgatorio, manere spem, etiamsi ipse certe sint de sua salute. Probat id Franciscus Suarez, *tract. De Spe, disp. 1, sect. VII, dicto 3. Primo*, quia in eis manent fides et charitas; ergo et spes, quae media est inter fidem et charitatem. *Secundo*, quia nondum obtinent beatitudinem; ergo eam sperant. *Tertio*, quia nulla est in eis causa corruptionis spei, neque sunt in tali statu, in quo spei sint incapaces. Dices: Illis non est condita consecutio beatitudinis, nam potius iudicant esse necessariam, et impossibile iudicant eam amittere, neque hoc proprie timent. Respondetur non esse necessarium ad spem, ut consecutio boni sperati apprehendatur ut difficilis, id est dubia, vel quae possit impediri, sed satis est si apprehendatur ut excedens naturae perfectionem, et hoc etiam modo animabus purgatorii offertur ut ardua, consecutio beatitudinis. Unde non est de ratione spei, ut possit semper habere conjugatum timorem servilem proprie dictum cum anxietate: quare si etiam in hac vita Deus revelaret alicui suam gratiam et perseverantiam in illa, nihilominus posset vere et proprie sperare, quamvis non posset illo modo timere. Hinc sequitur in patribus Veteris Testamenti mansisse veram spem usque ad Christi adventum: patet ex ratione dicta, et quia peculiariter speravit adventum Messiae; unde de illis dicitur *vers. 4*: « Spes illorum immortalitate plena est. » Et haec ita sunt certa, ut non sit dissensio illa. Hoc usque Suarez, qui et addit in animabus quoque iam in caelo beatis manere habitum spei, imo et actum secundarium, quia actu sperant resurrectionem et gloriam corporis.

Haec spes excitavit martyres, ut non tantum tormentis se offerrent, sed et ambient, ac majora exposcerent. Audi S. Ephrem, *Encomio in omnes sanctos martyres*, sub initium: « Sic quippe sancti martyres toto se corde et animo tradide-

runt Deo, ut deinceps et ipsam mortem, et cunctas inimicas tyrannorum insidias contemnerent, parati ad perferenda verbera, et tormentorum necessitates, diversosque totius corporis cruciatus. Terga in lororum dederunt sectiones, et in variis fibrarum atque medullarum concisiones. Et post nonnulla: « Quin et ossa ipsorum immambiter confringebant; atque ideo virtutem a Deo accipiebant, ut cunctas fortiter passiones sustinerent; et quasi sensus doloris expertes, sese ad quascumque insidias gerebant, ut tanquam in alienis corporibus parenterent; imo et principibus atque iudicibus audacter insultabant, et ad majorem eos iram excitabant, dicentes: Si graviora habetis tormenta, admovete nobis: hæc enim nullius momenti sunt. Quare etiam illi magis incensis, iraque effervescentes, velut immansissime feræ adversus ipsos rugiebant, vocatissime licitoribus vehementius sancta fortium pugnam corpora cedenda dilacerandaque curabant. Illi vero vixissim ad prefectos ac iudices: Ubi sunt, inquebant, suppliciorum mine? nam ignis vester frigidus apparet, ac tormenta inefficacia, percussores imbecilles, et gladii vestri ligna marida; nihil quod nostræ respondeat promptitudini atque alacritati, habetis; ad plura et majora toleranda parati consistimus. »

Exemplum

Vis exempla? accipe. Hæc spe animatus S. Quirinus martyr, pater S. Balbinæ virginis et martyris, sub Alexandro I Pontifice, ad Aurelianium Comitem intrepide dixit: « Si vis occidere, si fustibus cedere, si ignibus concremari, fac quod libet; omnes enim ad mortem pro Christo subeundam, non secus ac famelicis ad panem, parati sumus. » S. Sabina martyr Antiocho presidi S. Seraphiam vexati constanter exprobravit: « Canis rabide Asiaticæ, noli in tuam perniciem sanctam Dei virginem, et dominam tuam injuriis afficere. » S. Hesteria virgo et martyr Bergomas ad presidem: « En, inquit, cervix mea præsto est, in hæc servito; hæc pro Christi Domini mei fide libenti animo trado. » S. Sylvester Pontifex et martyr sub Justiniano imperatore, relegatus in Pontium insulam, ad Amatorem episcopum scribens: « Sustentor, inquit, pane tribulationis et aqua angustie, nec tamen dimisi aut dimittit officium meum. » S. Gnesius ex mimo martyr sub Diocletiano, dum in æquileo suspendebatur, unguis lacerebat, iampadibus ureretur, dicebat: « Non est Deus præter Christum, pro quo si milites occider, ipsæc mihi de ore, ipsum mihi de corde auferre non poteris. » S. Eusebius, Pontianus, Vincentius et Peregrinus martyres Romani sub Commodio imperatore cum in æquileo torquebantur, nervis et fustibus cæderentur, asserabant tortoribus: « Nolite remittere: ante enim vobis tempus, quam nobis animus pro Christo patiendi, deficit; » eumque Vitellius præses constantiam eorum admiratus, eos magis præditos, in tormentis lesari dicebat, Vincentius respondit: « Non

gaudemus nisi in Domino Jesu Christo. » S. Achatius centurio et martyr sub Diocletiano ad presidem: « En corpus, ait, ad flagella paratissimum; utere illo ut libet, animi certe propositum neque tu, neque imperator, nec omnis demonum multitudo, ut impuris, id est demonibus, sacrificium, evertere poterunt. Inter septem fratres Machabæos, qui sub Antiocho gloriosum martyrii agonem obierunt, ordine tertius a linguam postulatus cito protulit, et manus constanter extendit, et cum fiducia ait: E celo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero: » eadem spe se ceteri fratres ad martyrium animarunt, II Mach. cap. vii, 11 et seq. Denique Apostolus, II Mach. xi, 1: « Est, inquit, fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium, » ubi deinceps toto capite prisca fidei heroes profert, qui hæc spe animati heroica virtutum opera ediderunt, ac se suumque nomen immortalitati consecraverunt.

S. IN PAUCIS VEXATI, IN MULTIS BENE DISPONUNTUR. V. 1.

— Græce eleganter, *διεξεδέχθησαν παύλας βασανισίας, id est in paucis castigati, multis beneficiis vel felicitatibus afficiuntur*, ut verit, inleperes Clementis Alexandrini, lib. IV Strom. Noster videtur legisse *στέβησαν*; id est bene componentur, vel bene disponuntur, quia congrua et æqua merces est, ut qui bie vexati et male habiti sunt, in celo optime habeant, optimeque disponantur. Syrus, *exiguam probavit eos, et multum hereditabant*; Arabicus, *et quia probati sunt paucis conversationibus, benefaciet illis beneficiis multis*; Vatablus, *leviter vexati ampla beneficia consequuntur*; Pagninus et Arias, *in multis bono afficiuntur*; alii, *medice disciplinati, sive, parum disciplinæ subeunt, magnis beneficiis cumulabuntur*. Discipulam intellige morum castigationem, quam irrogat Deus, vel superior, vel etiam hostis. Cantacuzenus, *non sunt, inquit, tormenta proprie, sed castigati; nec ea gravis, sed levis; in paucis vexati, non quidem respectu severitatis tortorum, sed spei et premi eorum qui torquebantur*; Jansenius, *correcti ut filii vel discipuli a parente vel magistro*. Proprie ex Græco vertas, *eruditi et edocti*; nam effectus tribulationis justorum est eorum institutio, juxta illam exhortationem Pauli ad Hebræos, IIbr. xii, 5, ex Proverb. ut, 11, et Job. xvii, 4: « Fili mi, noli negligere disciplinam Domini: neque fatigeris, dum ab eo argueris. » Hinc II Mach. vii, 32, ait martyr: « Nos enim pro peccatis nostris hæc patimur: et si nobis, propter increpationem et correptionem, Dominus Deus noster modicum iratus est, sed Herum reconciliabitur servis suis; » et vers. 36: « Nam fratres mei, modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vite effecti sunt; » et vers. 38: « In me vero et fratris mei desinet Omnipotentis ira, qua super omne genus nostrum juste superdacta est. » Ille c. S. Hieronymus, epist. 4 ad Marcellam, exhortatus

iam ad laborum et tribulationum tolerantiam: « Dominus, inquit, te in laboribus hominum posuit, et salutiferæ paternæ pietatis verbera visitavit, ut in paucis vexatam in multis bene disponeret. »

Martyrium virtutum

Loquitur Sapiens proprie de martyribus; consequenter tamen de quibuslibet justis, qui gravia tolerant et superant per patientiam, fortitudinem, continentiam atque virtutem: quælibet enim virtus suum habet agonem suumque martyrium; unde S. Gregorius Nazianzenus, orat. 20 in laudem S. Basilii: « Citra sanguinem, ait, martyr, et citra plagas victricem coronam assecutus. »

Græce

D. Hieronymus in Epitaph. Paulæ ad Eustochium: « Mater tua, ait, longo martyrio coronata est: non solum enim effusus sanguinis in confessione reputatur, sed devota quoque mentis servitudo immaculata, quotidianum martyrium est. » S. Gregorius in fine hom. 3 in Evang.: « Quamvis occasio persecutionis desit, inquit, habet tamen et pax martyrium suum: quia, etsi carnis colla ferro non sublimis, spirituali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus. » S. Bernardus, serm. 30 in Cantico: « Genus martyrii est spiritus facta carnis mortificare; illo nimirum, quo membra ceduntur ferro, horrore quidem mitius, sed diuturnitate molestius: » item, serm. 1 in festo omnium Sanctorum: « Quid sibi vult, quod eadem promissa facta est pauperibus et martyribus, nisi quia vere martyrii genus paupertas voluntaria est? » etc. Idem in Sentent.: « Martyrium sine sanguine triplex est: parvitas in ubertate, quam habuit David et Job; largitas in paupertate, quam exercuit Tobias et vidua; castitas in juventute, qua usus est Joseph in Ægypto. » S. Hieronymus, epist. ad Demetriadem: « Habet et pudicitia servata martyrium suum. » S. Ambrosius, lib. I De Virgini, de Beata Agnele: « Habetis in una hostia duplex martyrium, pudoris et religionis. » B. Petrus Hamianus, De S. Alceio: « Novum martyrii genus novum prebet in admiratione spectaculum: martyribus enim carcer erat pena, catena pressura; isti vero propria domus auratis decora trichniis, erat materia tentationis: illos torquebat manus armata carnalium; istum gravius puniebat conspecta quotidie pietas genitorum; » etc.; idem in fine serm. De S. Apollinari: « Vis aperte dicere qualiter in pace S. Ecclesiæ valeas martyrium invenire? etc. accede tribunal mentis, et temetipsum pertraha ad iudicium questionis. Cogitatio accuset, animus iudicet, penitentis conscientia velut carnifex feriat, lacrymarum velut vulnus erumpat: sic per martyrii similitudinem ad verum pervenies martyrium dignitatem. »

Exemplum

S. Laurentius Justinianus, serm. De S. Martino: « Sanctorum, inquit, collega exstitit et martyrum consors, cuius animam etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit, etc. Magnum est hoc martyrii genus, ultro

se pro Christi honore dare periculis; » et post pauca: « Thiesi martyrii promeruit palmam, quæties se inimici fidei disputando opposuit; » dicitur de: « Erat plane et hoc singulari martyrium, ut cum infirmantibus pariter infirmaretur, etc. Audi sine ferro martyrem, ex sola claritate motentem: Quotidie morior (inquit Paulus I Corinth. xv, 31) propter gloriam vestram; » ad extremum: « Merito sancto huic martyrii non est deneganda corona, qui Ecclesiarum curam gerens ac proximorum salutem zelans, nec mori timuit nec vivere recusavit. » Illustre martyrii exemplum dedit Martinianus cum sociis martyribus, qui ob heroica fides et apostolatus opera, a Geiserico regere ariano dire cruciati, fortis spe ceteros in tormentis persilire. Audi Vietorem Uticensem, lib. I Persec. Wandal.: « Jubet (Geisericus) famulos libi ligatis pedibus post terga currentium quadragarum, inter spinosa loca silvarum pariter interire, ut ducta atque reducta damosis lignorum aculeis innocenti corpora carperentur; ita deligant, ut exitum suum invicem perviderent. Qui enim e vicino currentibus Mauris sese mutuo conspicerent, vale sibi in angusto fage unusquisque ita dicebant: Frater, ora pro me. Implevit Deus desiderium nostrum, taliter pervenit ad regnum celorum. Itaque orando atque psallendo, gaudenibus angelis, plias animæ emisere, ubi usque in hodiernum diem non desinit ingenia mirabilia Jesus Christus Dominus noster operari. »

QUONIAM DEUS TENTAVIT EOS, ET INVENIT ILLOS DIGNOS SE. — Deus non tentat, id est non sollicitat aliquid ad peccatum: hoc enim diaboli est opus: « Deus enim intentator malorum est, » ait S. Jacobus, Epist. 1, 43; dicitur tamen tentare, id est probare et explorare hominum fidem et virtutem, cum eis paupertatem, morbum, infamiam, persecutionem, mortem, martyrium immittit, aut immitti permittit: etsi enim ipse preciat eorum fidem et virtutem, tamen vult ut ipsi eam exerceant, aliisque testamur faciant, uti ostendi Jacob. 1, 43. Ita S. Gregorius, XXII Moral. cap. xviii: « Ecce, inquit, inter adversa validius fidei robur emouit: ecce concisa est integritas carnis, sed patefacta sunt ossa virtutum; hinc de eis per Sapientiam dicitur, cap. iii, vers. 15: Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se. Tentati sunt quippe adversitate plagarum, sed digni inventi sunt nudatione ossium: nam quia et eorum illa tentatio est, quæ ex fluctibus adhibetur, illic aperte declaretur, dum sequitur Job. vers. 6: Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos. »

Accipe Iulius rei elegancia symbola. Anthracites lapis ignitus et carbo, si jecatur in ignem, venit inter mortuos exstinguitur; ac contra aquis perfusus exardescit, inquit S. Isidorus, lib. XVI Orig. cap. xii. Gagates lapis accenditur aqua, oleo restinguitur, ait Plinius, lib. XXVI, cap. xi: ita justis oleo voluptatis pernetit torpescunt,

et aqua tribulationis aspersi, in virtute exardescunt, Deoque sunt gratiores et digniores. Dionysias lapis fuscus est, rubentibus notis sparsus: idem si aquae mixtus conferatur, vitium fragrat, et quod in illo odore mirificum est, ebrietati resistit, ait Solinus in *Polyhist.* Sic prorsus virtus inter adversa exerit vires suas, nam ut vulgato fertur proverbio, *καθήματα* solent esse *καθήματα*, juxta illud Ovidii, *Trist.* lib. IV, eleg. III :

Materiamque tuis tristem virtutibus imple;
Anula per preceps gloria vadit iter.
Hæciora quis nosset, felix si Troja fuisset?
Pulchra virtutis per mala facta via est.

Ista nosster Causinus, lib. XI *Parab. Hist. cop. xxxii* et seq.

ET INVENTO ES DIGNOS SE. — sua gratia, amicitia, hereditate, regno et gloria celesti; hinc patet justos non tantum ex congruo, sed et condigno mereri gloriam celestem: licet enim opera in se nude spectata, v. g. dare eleemosynam pauperi, non mereantur tantam gloriam, juxta illud, *Rom.* viii, 18: « Non sunt condigne passiones hujus temporis ad futuram gloriam; » tamen quatenus illa manant a gratia Dei, homineque Deo grato, eatenus condigna sunt tante glorie: gratia enim commensuratur glorie, ejusque est quasi semen et inchoatio. Assignat hic finem, ob quem Deus tribulationes et martyria justis inmittit, aut permittit, ut scilicet eos probet, exerceat, dignosque suo regno efficiat. Audi Luciferum *Calaritanum*, tract. *Mortendum esse pro filio Dei*: « Tormentis namque martyres confortari, inquit, et ipsa probationis passione coronari, aperit illa S. Scriptura, *Psal.* cxv, 15: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est; in paucis venati, in multis bene disponuntur: quoniam Deus tentavit illos, et invenit eos dignos se.* » *Sapient.* iii, 5.

Audi et Eusebium *Emissenum*, hom. *De sanctis Martyr. Epphodiis et Alexandro*, ubi patheticè sic martyres loquentes et exhortantes inducit: « Nam nobis ad cor nostrum clamant cognata viva vox sanguinis? Discite, inquit, ex nobis fidem querendo acquirere, vivendo excolere, moriendo servare; discite plus peccatum timere, quam gladium; discite propter vitam magis justitiam amare, quam vitam, fidemque et timorem Dei. Quem nos in media belli tribulatione servavimus, observate, ne vos in pace vel pacis securitate perdatis. Discite, inquit, ne vitam bonam, si quando afflictionibus subditam videritis, miseram judicetis. Caveat ne in arena mundi, in qua ad subeundum agones missi sumus, aliquam felicitatem expectandam putetis. Beatitude hic parari potest, non potest acquiri. Non hic quaeras quod hic nullus sanctorum consummatus vel

consummato labore nullus confessor oblinuit. Non hic quaeras quod hic nec Christus invenit. Si mundus pacem haberet, gloriam martyres non haberent; si examinatio non præcederet, tribulationis periret occasio. »

Audi et S. Paulinum, *epistol.* 4, ubi citans *Ind. Cant.* iii, 11: *Caput ejus aurum optimum*: « Hoc aurum, ait, forma sanctorum est, qui in capite corporis ut lumina micant, et sunt aurum ignitum Deo: quia fidelicet eos per examina passionum in hujus mundi fornace conditos invenit (ut scriptum est) dignos se, et in his sacram imaginis suae percussit monetam, imprimens cordibus et linguis eorum veritatis suae verbum, eodemque ipsos statuens nummularios, ut secundum suam formam probabiles Domino cude- rent nummos, et abolita de nobis figura *Cæsaris*, *Matth.* xxi, vivum regis æterni numisma signarent, et spiritu redemptionis inscripserit, cervicæ jam libero, et salutis titulo præmunita fronte caneremus, *Psal.* iv, 7: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Summa itaque opera nitamur, illa nos comparare, ut divini capitis quod nobis per gratiam Dei Christus est) crines et aurum esse mereamur. »

6. TANQUAM AURUM IN FORNACE PROBAVIT ILLOS. — q. d. Sicut aurum in fornace expurgatur a scoria, et fulgidius resplendet, sic Deus justos per tribulationes et martyria, a fece vitiorum venialium purgat, ac patientia et virtute fortiores clariorisque efficit; unde Hugo *Victorinus*, tract. *De filia Jephthe*: « Hunc imitata, ait, multa martyrum millia usque ad mortem pro veritate certarunt, et ab inimicis sævientibus immolatae sunt; de quibus dicit Scriptura, *Sapient.* iii, 6: *Tanquam aurum in fornace probavit eos.* » *Primus* hæc gnome usus est S. Job, cap. xxiii, vers. 10, dicens: « Ipse (Deus) scit viam meam, et probavit me quasi aurum, quod per ignem transit; » deinde David, *Psal.* lxxv, 10: « Probasti, inquit, nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum, etc. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium; » *tertio*, Salomon, *Proverb.* xvii, 3: « Sicut igne, inquit, probatur argentum, et aurum camino, ita corda probat Dominus; » *quarto*, *Isaias*, cap. xlviii, vers. 10: « Ecce, inquit, excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino pauperatis; » *quinto*, Daniel, cap. xi, vers. 33: « Et de eruditis ruent (in persecutione Antiochi et Antichristi) ut conflentur, et eligantur, et dealbentur; » *sexto*, *Zacharias*, cap. xiii, vers. 9: « Ducam tertiam partem per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum; » *septimo*, *Malachias*, cap. iii, vers. 2, de Christo ait: « Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fulgurum; » et sodebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum; » unde fiet id quod sequitur: « Fiant Domino offeren-

tes sacrificia in justitia, » utpote jam plane purificati et justificati; *octavo*, *Ecclesiasticus*, cap. ii, vers. 5: « Quoniam, inquit, in igne probatur aurum et argentum: homines vero receptibiles (deo accepti) in camino humilitationis. »

En tibi tot prophetarum testimonia, quibus hæc gnome Deus omni ævo per oracula, æque ac exempla confirmavit. Æterna est lex a Deo sancita, ut justis omnes tribulationes, velut igne probentur, purgentur, perficiantur; nemo ab ea exceperit, uti nullis ostendit *Judith*, cap. viii, vers. 21, et *Mathathias I Machab.* ii, 52. Noli ergo et tu excipi, ne pariter excidas a justitia. Præclare *Tertullianus* in *Scorpiaco*, cap. vii: « Audi enim, inquit, et alibi dicentem Deum, *Proverb.* xvii, 3: *Uram illos sicut uritur argentum, et probabo illos sicut probatur aurum, utique per tormenta ignium et suppliciorum, per martyria fidei examinatur; »* et S. Augustinus, in *Psal.* lxi: *Verumtamen Deo subiecta esto, anima mea: quoniam ab ipso patientia mea*: « Venit, inquit, tribulatio mea, venit et patientia mea, et purgatio mea. Numquid læcet aurum in fornace artificis? in monili lucebit, in ornamiento lucebit; patiatur tamen fornacem, ut purgatum a sordibus veniat ad lucem; fornax ista, ibi palea, ibi aurum, ibi ignis, ad hæc flat aurifex, in fornace ardet palea, et purgatur aurum; illa in cineres vertitur, a sordibus illud exurit. Fornax mundus, palea iniqui, aurum vero aurifex, facio; ibi me ponit artifex, tolero; jubeor ergo tolerare, novit ille purgare. ardeat læcet palea ad incendendum me, et quasi consummumet me; illa in cinerem vertitur, ego sordibus carco. Quare? quia *Leo subjecit anima mea: quantum ab ipso patientia mea.* »

In eodem igne aurum rutilat, palea fumat, sic in eadem tribulatione pius sua patientia fulget, impius murmurat, suaque impatientia turpat: ignis aurum probat, miseria fortes viros; unde *Ennodius Ticinensis* :

Mundior excoxi fulgescat luce metalli,
Munera disponit qui dare digna Deo.

S. Augustinus, in *Psal.* xxi: « Fornax aurificis, inquit, magni sacramenti res est; ibi ignis non diversus diversa agit, paleam in cineres vertit, auri sordes tollit: » sic S. Savinianus *Treicensis* ad *Aureliannum imperatorem*: « Excoque, inquit, Aureliannum imperatorem: » *Excoque*, inquit, carnem igne totius tribulationis, ut resudet in me, si quid est ærginis: nam thus magis flagrat infectum ignibus. » *Rursus* S. Augustinus, *serm.* De S. *Laurentio*: « Aurum, inquit, purgatur venenis vehementissimis, sicut rosa suavius olet juxta alia. » *Synesius*, lib. *De Providentia*: « Li- quatur cera, inquit, et induratur lutum, et tamen non est calor diversa natura. » *Hercules*, ut hominem exant, *Ælreis* ignibus concrematur. *Rursus*, ut ignis paleam exurit, aurum nitidius reddit, sic calumnie vanum aut vacuum absu-

mont, vera virtute gravem illustrant: sicut uno eodemque igne lignum nigrescit in carbonem, lapis albescit in calcem :

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Nam « quod terrentium et sordidum, flammis necesse est decoqui, » ait S. Laurentius apud *Prudentium*. « In fornace aurificis, si aurum non es, simul ardes; si aurum es, palea tua malus; si tu es palea, simul eris et fumus; » ait S. Augustinus, *serm.* 83 *De Verbis Domini*. Dixerat antea *Tertullianus*, *De Habitu muliebri*, cap. v: « Terra plane gloriosior, quando in maledictorum metallorum ferilibus officinis, penali opere depulata, in igne nomen terræ relinquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de suppliciis in delicias, de ignominiosis in honoris metalli refoga mutatur. » Imo Sappho poetria aurum vocat *filium solis*, quod nota ut ignis coruscet et velut ardeat; aurum vero non cremari igne, sed purgari propter argenti vivi et sulphuris optimas condiciones, testatur *Albertus Magnus*, lib. iii, *tract.* 2, cap. v *De Mineral.*, et cap. vi. Nec fit minoris ponderis in igne, quia constat ex sicco et humido subtilissimis, nec habitiosis aliquid impurum aut admixtum, ut docet S. Thomas, lib. iii *Meteor. digest.* de coloribus. *Marsilius Ficinus*, in *Plotin. Enead.* II, lib. I, cap. vi, ait propter ærcissimam connexionem aurum esse indissolubile, et per viscosum humorem liquescere ad ignem; et quia non est terræ particeps, ærginem non contrahere; ac fulgorem sortiri a specie et idea solari; atque quo sæpius arserit, et apparuerit igni simillimum colore, eo fieri melius. Idem prorsus dicas de patiente in tribulatione.

Tribulatio ergo est fornax, quæ probat homines; fortes enim et sancti in ea constantes egrèdiuntur splendentes ut aurum; pusillanimes vero remanent ut scoria. Memorabile est quod scribit *Victor Utcensis*, lib. I *Persecut. Wandal.*, *Goiserici* arianum regem, cum insignem fidei heroem, nomine *Masculan*, damnasset ad mortem, secreto jussisse ut, si in mortis articulo fidem negaret, occideretur; si in fide persisteret, liber dimitteretur: « Nam si gladio, inquit, peremeritis, Romani martyrem prædicabunt; » audi *Victorem*: « Qui (Masculan) cum fortis atque invictus maneret, jubeo cum subire sententiam capitalem; ita tamen callidus occulte præcipiens ut, si in illa hora vibrantis gladii pertimesceret letum, magis eum oboideret, ne martyrem gloriosum fecisset; si autem fortem in confessione conspiceret, a gladio temperaret. Sed ille, ut columna immobilis Christo soliditate fortis effectus confessor, revertitur gloriosus. Et si martyrem invidus hostis noluit facere, confessorem tamen nostrum non potuit violare. » *Quam* insipientes et infelix fuisset *Masculan*, si in morte a fide defecisset! perdidisset enim corpus et animam, et a

morte presentis transisset ad aeternam; nunc autem in fide constans, utrumque ad utrumque vitam conservavit, et gloriam aeternam in caelo et in terra peperit. Subiicit Victor probationem Saturni, procuratoris domus Humerici regis, qui cum et a regis ministris et ab uxore acerrime tentaretur ad negandam fidem, intrepide respondit: « Tanquam una ex insipientibus mulieribus loqueris; formidarem, mulier, si sola esset hujus vite amara dulcedo; artificio, conjux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam, mei Domini ego securus de promissis verba tenebo, Luc. xiv, 26: *Si quis non dimiserit uxorem, filios, agrum, aut domum, meus non poterit esse discipulus*. Quid ultra? discedente mortuoque sibi refutata, confortatur Saturnus ad coronam, disculitur, expoliatur, penis contoritur, medicus dimittitur. Interdicitur ei prodendi accessus, totum ei tulerunt, stolam tamen baptismatis auferre non poterunt. » Idem, lib. III, narrat Humericum dolosa hoc juramentum catholice obtulisse: Jurate, inquit, vos desiderare ut filius meus Hildericus mihi in regno succedat, et vos Ecclesiae vestris restitutum. Sapienter dolum suspicari, jurare noluerunt, dicentes in Evangelio prohibito sibi esse juramentum, *Math. v, 34*: simpliciores proaverunt. Tum rex his dixit: Ite in exilium, quia contra evangelium jurastis. Similiter non jurantibus ait: Quia regnum filii mei non optatis, ideoque jurare nolistis; quam ob causam jubeo vos in Corsicam relegari; anguinum ergo et vulpinum fuit hoc ejus juramentum postelatum; atque utrinque cornutum, ut certo omnino orthodoxos confingeret et perderet.

Mystice, per aurum gloriam divinitatis et felicitatis aeternae accipit Philo Carpathus in *Cont. tom. I Biblioth. SS. Patrum*, pag. 664: « Tanquam aurum in fornace probavit eos, etc. Comparantur autem, inquit, propter fidei probationem, et aerumnarum temptationumque firmissimum argumentum: in his enim et singulis electorum animabus resplendet aurum, dum eis divinitatis suae potentiae contemplationem ostendi, ex qua, dum pulchritudo celestium gaudiorum paululum monstratur, quasi reclinatorum aurum sit electis, in quo se vel in hac mortali luce contemplando recoilant, ac requiescunt. »

ET QUASI HOLOCAUSTI HOSTIAM ACCIPIUNT ILLOS. — Graece, quasi holocaustum hostiae. S. Cyprianus, *De Exhort. martyrum*, cap. xii, et Lucifer Calaritanus, *Apol. pro S. Athanasio*, legunt, quasi holocaustum hostiam; Vatabius, ut solitum sacrificium excepit; Anastasius Nicenus, *Quaest. IX in S. Script.*, legit, et tanquam oblationem sacrificii. Omnes justii patientes adversa ex amore Dei sunt, ejus holo-caustum, sed praesertim martyres, qui totos se in sacrificium Deo offerunt. Triplex erat Judaeo-

rum hostia, sive victimia, ut dixit *Levit. I, 2 et 3*, scilicet hostia pro peccato, hostia pacifica, quae scilicet offerebatur pro pace et salute conjugiis, et holo-caustum, quod totum cremabatur Deo; hoc enim significat graece *holocaustum*, cum ex exteris hostiis solus fere adeps et sanguis cederet Deo, reliqua vero cedent sacerdoti et laicis hostiam offerentibus. Igitur penitentes sunt quasi hostia pro peccato, quia pro eo carnis macerationem Deo offerunt; innocentes sunt quasi hostia pacifica, quia mentis puritatem Deo consecrant; martyres vero sunt quasi holo-caustum, quia et carnis macerationem, et mentis puritatem, et vitam, et omnia quae habent, Deo per martyrium dedicant. Unde Themistius, apud Stobaeum, *serm. 120*, ait vicina et cognata esse haec tria, scilicet *martyrius*, id est *mori*, et *victima*, id est *victima*, et *victima*, id est *victima sacrificii*. Hoc holo-caustum martyri sibi ambebat S. Ignatius; unde, epistola ad *Tarsenses*, palam ardenti voce protestatur: « Paratus sum ad ignem, ad bestias, ad gladios, ad crucem, tantum ut Christum videam Salvatorem meum et Deum, qui pro me mortuus est; » et in epist. ad *Rom.*: « Si bestia noverint me vorare, ego ipsis vim ingeram, ego urgebo. Ignoscite mihi, ego scio quid mihi expediat. » Pluribus ibidem eundem testatur adferre S. Ambrosius, in *Exhortat. ad Virgines*: « Quam bonus, ait, est Dominus, pro quo dulos et injuriae sunt, et grata mors! Et bene grata, quae acquirit immortalitatem. » B. Petrus Damianus, *serm. De S. Petro Apost.*: « Fortiter didigit, qui cum necesse fuerit, pro Salvatoris fide corpus et animam tormentis exponit. Ille est fructus operis, laboris consummatio, probatio dilectionis, » etc. Simili modo mystici martyres, et holo-causta sunt religiosi, qui totos se Deo devotent, scilicet bona externa pro votum paupertatis, corpus pro votum castitatis, animam et mortem pro votum obedientiae, uti pulchre ostendit S. Thomas, II II, *Quaest. XXVII, art. 7*, ac noster Hieronymus Platius, lib. II *De Bono status Relig.*, cap. xii et xv.

Porro fideles omnes sunt sacrificia et holo-causta Dei, si omnia ad ejus legem et honorem referant; nam, ut ait S. Augustinus, lib. X *De Civit.* cap. vi: « Corpus nostrum cum per temperantiam castigamus, si hoc quod admodum debemus propter Deum facimus, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma justitiae Deo, sacrificium est. Ad quod exhortans Apostolus ait, *Rom. xii, 1*: *Oscebro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*. Si ergo corpus, quo inferiore, tanquam famulo, vel tanquam instrumento ulitur anima, cum ejus bonus et rectus usus ad Deum referatur, sacrificium est; quanto magis anima ipsa cum se referat ad Deum, ut igne amoris ejus accensa, formam concupis-

centiae secularis amittit, eique tanquam incommutabili formae subdita reformetur; hinc ei placens, quod ex ejus pulchritudine acceperit, fit sacrificium. Quid enim Apostolus consequenter adjungens, vers. 2: *Et nolite conformari, inquit, huic saeculo, sed reformamini in novitate mentis vestrae, ad probandum quae sit voluntas Dei, quod bonum et beneplacitum, et perfectum.* » Vide S. Gregorium, homil. 22 in *Ezechiel*, ubi docet fidelem esse templum Dei, mentem et cor esse altare, hostiam vero esse corpus: fidelis enim per tria honorum operum genera omnia sua dicit Deo, scilicet per elemosinam offert bona externa, per jejunium offert corpus, per orationem et devotionem offert animam, et voluntatem: Ita S. Thomas, II II, *Quaest. LXXXV, art. 3 ad 7*; quare, qui sic operantur, quae sunt Dei, ut tamen et quaedam saeculi non relinquunt, hi sacrificium quidem, sed non holo-caustum Deo offerunt, ait S. Gregorius, hom. 12 in *Ezech.*

Nota, pro holo-causti graece est *holocaustum*, quod noster a Castro censet significare oblationem frugum, ut dum manipulus spicarum adolebatur Deo die secunda Paschatis, cum holo-caustum sit animalium, puta bovm, ovium, columbarum, quae tunc comburebantur Deo. Verum horum quoque animalium sacrificium, sive holo-caustum, a Septuaginta vocatur *holocaustum*, ut patet *Levit. I et seq.* Quare *holocaustum* idem est quod *holocaustum*, id dictum, quod totum per ignem et fumum cederet in saeculum, id est fructum, usum, cultumque Dei, sicut dixit *Levit. I*.

ET IN TEMPORE ERIT RESPECTUS EORUM. — Et, id est *deinceps*, q. d. Quia justii, praesertim martyres, nam constantiam in tormentis, velut aurum in raae Deo probavere, sequi in holo-caustum eo obtulere, ideoque erit eorum respectus, graece *εσθλα*, id est *visitatio*, inspectio, speculatio, respectus, hoc est, Deus visitavit eos sua beneficentia, premiando eos corona gloriae martyrio debita, ac praesertim corpora eorum, quae tam atrocia tormenta sustinuerunt, exornando dotibus immortalitatis, quas mox subdit; unde Graeca hanc notionem sequenti neclunt, sicut legunt, in *tempore visitationis suae fulgebunt*, q. d. In die iudicii, cum Deus visitabit et examinabit singulorum facta, tunc patientes et martyres mira gloria donabit, ut fulgeant velut stellae in caelo; tunc ergo respiciet Deus illos, quos nunc despiciet mundus. Simili phrasi, vers. 13, dicitur de virgine vel celi: « *Habebit fructum in respectuione animarum sanctarum;* » et cap. iv, vers. 13: « *Et respectus in electos illius.* » *Respectus* ergo hic est retributio, merces, premium, quod intuitu et respectu bonorum operum, praesertim patientiae, datur justis et martyribus; nonnulli verunt, in *tempore praefecturae ipsorum resplendent*. Hinc et explicans subdit: « *Judicabunt nationes, et dominabuntur populis.* » Rursum, *visitatio* haec et respectus ad praesen-

tem vitam referri potest; q. d. Ad horam latent et doprimuntur justii; sed in *tempore opportuno fuerit*, Deus faciet ut palam insipientur et celebrantur: ita faciet, ut martyrium fortitudo et sanctitas in tormentis elucescit toto orbe, quin et ab ipsi gentilibus et torribus celebrantur. Unde iterum aliqui sic exponunt, in *tempore visitationis*, id est examinationis, tentationis, patientiae et martyrii sui, Deus faciet ut patientes et constantes magna virtute, laude et gloria fortitudinis fulgeant.

7. FULGEBUNT JUSTI, ET TANQUAM SCINTILLAE IN ARUNDINETO DISCURRENT. — « Fulgebunt » sicut stellae, imo « sicut sol in regno patris eorum, » uti haec alludens explicat et testatur Christus, *Math. xiii, 43*: stellae enim in caelo sunt quasi scintillae in arundineto, quoad similem tum splendorem, tum colorem, tum multitudinem, tum pulchritudinem, tum effluamiam, tum gloriam, tum varietatem, tum celeritatem; unde illud Poetae, *Il. Eneid.* vers. 144: « *Vos aeterni ignes,* » id est vos aeternae stellae; vide dicta, *Daniel. xii, 3*, et *I Corinth. xv, 41*. In graeco est *fulgebunt* neclunt praecedenti sententiae, hoc modo: *In tempore visitationis, vel respectus, eorum fulgebunt.*

Inde S. Athanasius, *Apol. pro fuga*, haec explicat de presenti vita, non futura, referre ad justo persecutionem fugientes, qui hac fuga magis, scintillae resplenderunt, ac populos docuerunt, et insigne fortitudinis decus gloriamque obtinuerunt, uti obitunt ipse, velut eorum principibus, per continuam 46 annorum fugam. Quem secutus noster a Castro, haec et sequentia sic explicat, q. d. In tempore, quo erit respectus, seu visitatio eorum, hoc est cum tribulatione probabuntur, ut aurum in igne, fulgebunt clariores evadentes, ut aurum ex igne erutum refuget: nam virtus eorum summaque constantia elucescit, et celebris et admirabilis omnibus fit; et sicut scintillae apprehendunt paleas, atque facile discurrunt inter arundines, ita illi inter improbos, leves et inconstantes attollunt caput, et tangunt invidia sui excellentiam eorum, et silentium injiciunt illis: sic condemnabunt sua vitute infirmum nationum, et sua constantia levitatem cruciantium eos, et efferent caput super omnes populos, quantum effert civitas supra montem posita et lucerna super candelabrum colloca. Erunt igitur reges populorum, et Dominus rex illorum erit. Hunc sensum verum esse experimento comprobatur subjectis illis verbis: « *Nam qui fiduciam habent in illum, intelligent,* » experienturque hanc veritatem. Haec ipse.

Verum alii magis apposite et genuine haec et sequent. referunt ad futuram vitam et gloriam caelestem, non ad praesentem: id enim verba plane significant, ut etiam omnino exigit quod ait vers. 2: « *Visi sunt oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illorum, et quod a nobis est iter, exterminium; illi autem*

sunt in pace: omnia verba non possunt accipi, nisi de mortuis et beatis: ita eadem Clemens Alexandrinus, lib. IV Strom. cap. VI, S. Cyrillus, *Ezhort. ad Martyr.* cap. XII, S. Bonaventura, *Ligranus*, Dionysius, Franciscus Suarez, III part. tom. II, disp. 48, sect. 1 et sequent., et alii passim, qui voco fulgentium censeri notari dotem claritatis; voce discurrunt dotem agilitatis; que erit in corporibus beatorum, presertim martyrum, qui obscuritate carcerum claritatem hanc, et suis vinculis agilitatem hanc meruerunt. Porro S. Bonaventura, in IV, dist. 49, part. II, art. 2, *Quest. 1.* constat quatuor dotes corporis gloriosi significari hęc verbis, cum dicitur: *Fulgentium significari hęc verbis, cum dicitur: «nam in fulgore, inquit, significatur claritas; in justitie impassibilitate, quia justitia est perpetua et immortalis; in scintilla subtilitas, in densusura agilitas.»* Addit deinde subtiliter quod numerus harum quatuor dotum deduci possit ex duplici causa, scilicet formali et materiali: primo, ex formali, quia cum in corpore nostro, inquit, sit natura et forma duplex, scilicet elementaris, que modo dominatur, et celestis, que est natura lucis, que erit sicut formalis et completiva corporis gloriosi, hęc dominabitur in resurrectione. Igitur quia lux habet istas quatuor proprietates, sicut patet in radio, scilicet claritatem, quia illuminat; impassibilitatem, quia nihil ipsum corrumpit; agilitatem, quia subito vadit; penetrabilitatem, quia corpora diaphana sine eorum corruptione pertransit: sic etiam corpus gloriosum, in quo dominatur natura lucis, quatuor habet dotes. Secundo modo accipitur secundum causam materiam: sic corpus nostrum est compositum ex quatuor elementis, et quia elementa sunt imperfecta, quadruplicatem habet ab eis defectibilitatem: ab aqua, quia est elementum humidum et passibile, habet passibilitatem et corruptionem, unde humidum aquatum corpus corrumpitur, a terra vero habet obscuritatem, quia est elementum opacum; ab igne animalitatem, quia calor consumit continue, ideo continua indiget alimenta ciborum; ab aere vero habet infirmitatem, aer enim facilitate immutatur et cedit cuiuslibet impellenti. Quoniam igitur quatuor isti defectus debent per bona opposita renovari ad hoc, quod corpus sit perfectum perfectione completa, ideo quatuor sunt dotes: contra corruptionem impassibilitas, contra obscuritatem claritas, contra animalitatem spiritualitas, id est agilitas, contra infirmitatem virtus sive penetrabilitas, id est subtilitas. Et hęc ultima sumptio convenientior est inter omnes, quoniam correspondet auctoritati et rationi: auctoritati Apostoli, ita enim sumit Apostolus, *1 Corinth. xv, 42:* «Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.» ecce impassibilitas: «Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.» ecce claritas: «Seminatur in infirmitate, surget in virtute.» ecce penetrabilitas, id est sub-

tilitas: «Seminatur animata, surget spiritalis, et ecce agilitas: unde Apostolus sumit dotes per comparisonem ad illos quatuor defectus, quos renovant. Similiter S. Augustinus, *De Civit. Dei*, lib. XXII, cap. XIX: «Aberi: a corporibus nostris, ait, omnis deformitas, omnis tarditas, omnis infirmitas, omnis corruptio: omnis deformitas per claritatem, omnis tarditas per agilitatem, omnis infirmitas per subtilitatem, vel penetrabilitatem, omnis corruptio per impassibilitatem. Hucusque S. Bonaventura.

Potest quoque fulgentium referri ad famam posthumanam martyrum, qua gloria, miraculis, fœtis, templis, imaginibus, cultu, invocatione refulgunt in terra, æque ac in celo: «magna enim, ait S. Cyrillus, *De Laude martyrii*, est claritas, vitam salutis eterne honestate passionis ornare; magna sublimitas, ante ora Domini aspectumque Christi potestatis humane tormenta non horrere, sed contemnere. Sic Daniel minus non horrere, sed contemnere. Sic Daniel minus regis, Leonum fremuntium rabiem per constantiam fidei sue vicit.» Denique pro fulgentium, græce est *ἀσπίδων*, id est desuper respiciunt, de superis miro fulgore illustrabuntur, et ordo recepto splendore inflammabuntur: atque instar fulgentissimarum lampadam irradiabunt: quia scilicet a Christo Christie gloria velut sole desuper illuminante, martyres sua claritatis radios et fulgores haurient et rapient; *æz enim in compositione significat re, vel sursum.*

TANQUAM SCINTILLE IN ARDINETO DISCURRET.— Arabicus, *fulgentium iusti tanquam scintille in ardineo*; græce *ἐν ἀσπίδι*, id est in stipula, hęc enim crebriores jacti scintillas, quam arundo; unde illud Ovidii, *IV Pastor.*:

Moxque per arduas stipula regnantia ævoas,
Trajeas celesti strepna membra pede.

Sensus est, g. d. Sicut stipule, vel arundines siccæ ab igne correpte, illico in scintillas abeunte celerime evolant, et emicant quaquaversum: sic pariter corpora justorum et martyrum fulgiant, velut quædam fulgetra hęc illic ad libitum agilime discurrunt, ac velut scintille emicant ut que volabunt.

Tropologicæ S. Hieronymus (vel quisquis est auctor: stylus enim dissidet a stylo S. Hieronymi), *epist. 7 De Virg. perfecta*, tom. IX: «*Arundinetum*, ait, sunt infideles, inter quos iusti in hoc mundo non sistunt, nec pedem mentemque figunt, sed quasi peregrini appellantes ad celum discurrunt. Quid est, ait, quod astis per arundinetum comparati volutabunt, et in sideri forma fulgoris stirpes terrarum miserissimas pernebant, cum longe incongrue miscuantur, vel fulgora arundinetis, vel arundineta fulgoribus? » ac respondet: «Intellige per arundineti imagines infideles homines et incredulos demonstrari, eorumque corpora superficie grata, et interiora cassa virtutibus, quæ ubi primum spiritus vultus

tatis infarit, sibi serpentes inflantur, et sanos partus, viperarum progenies obsequantur. *Scintilla, ait, in arundineti*; sancti ergo inter peccatores, quoniam non omnis caro eadem caro. *In arundineti, ait, id est vacua luce corpora, et alienis arstra fulgoribus*, quibus sanctorum claritas futura pro pena est: quoniam Deus ignis consumens est, et in *As* in imaginem Deifatis adveniens.» Et S. Gregorius, *XXXIII Moral.* cap. II: «*Arundinetum*, ait, vitam seculariam appellat, qui more arundinum per temporalem gloriam foris quasi ad alta proficiunt, sed intus a soliditate veritatis inanescunt.» Rursus S. Bonaventura, Hugo et Isidorus Pelusianus, lib. I, *epist. 5*: Impius, inquit, est arundo, quia crescit arundo in levo, edit venato, inanis est, instabilis, sonora, levis, vilis, infirma et igni apta: talis prorsus est impius: inter impios ergo discurrunt iusti similes scintillas ob subtilitatem, parvitatem, agilitatem, processionem de igne magno, et magnam aliorum rerum (puta proximorum) inflammationem, sive per charitatem ipsos convertendo, sive per zelum iustitiam eos pudore confessionis (et dolore gehennæ succedendo, fulminata una cum Christo sententia damnationis, que eos velut paleas et arundines instar jacti fulminis affabit et siderabit. Sic apostoli quasi scintille discurrunt in arundinetis, imo spinetis canctarum gentium, omnes igne amoris divini inflammantur.

S. JUDICABUNT NATIONES, ET DOMINABUNTUR POPULIS.— Juxta omnes in iudicio universali judicabunt gentes infideles, et populos impios iudicio, non proprie dicto, sed metapherico et comparativo: quia scilicet sue vite et virtutum exemplo tacite condemnabunt sceleratam vitam impiorum, quam proinde etiam viva voce redarguent, et dignam gehennæ asserent. Sic Christus ait, *Luc. xi, 31:* «Regina austris surget in iudicio cum orbis generatibus hujus, et condemnabit illos: quia venit a finibus terre audire sapientiam Salomonis: et ecce plus quam Salomon hic. Viri Ninivite surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt illam, quia penitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ: et ecce plus quam Jonæ hic.» Hac ratione multi ex Patribus acceperunt iudicium sanctorum, ut S. Hieronymus in *Isa.* cap. I: «Judeat, ait, quis cum Domino non auctoritate regnantis, sed comparisone virtutum, quomodo et apostoli judicant duodecim tribus Israël, et Ninivite et regina Saba populum Judæorum.» Unde pie et pathetice S. Augustinus, in *Medit.* cap. IV: «Tot, inquit, iudicibus inops astabo, quot me præcesserunt in opere bono; tot arguentibus confundar, quot mihi præberunt bene vivendi exempla; tot convincere testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus, sequæ imitandos iustis dederunt actionibus.»

Apostoli vero ac viri apostolici et religiosi, præteritum martyres, qui omnia pro Christo reliquerunt, quin et vitam pro illo in holocaustum

obtulerunt, in iudicio proprie judicabunt tanquam assessores Christi, ejus sententiam approbantes et confirmantes: hoc est enim quod eis promissit Christus, *dicens Matth. xix, 28:* «Amen, inquit, dico vobis quod vos, qui secuti essem me in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedetis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.» Quare in iudicio martyres judicabunt et damnabunt suos olim reges et iudices, a quibus inique judicati et occisi sunt, puta Machabei judicabunt Antiochum, S. Petrus atque Paulus Neronem, S. Laurentius Decium et Valerianum, S. Sebastianus Diocletianum, etc. Unde S. Cyrillus, *Ezhort. ad Martyr.* cap. XII: «Quando ergo, ait, judicatos vos, et regnatos cum Christo cogitatis, exultetis necesse est, et futurorum gaudio presentia judicis caletis:» et Tertullianus *ad Martyres*, cap. II: «Judex expectatur, ait, sed vos estis de iudicibus ipsis judicaturi.»

ET REGNABIT DOMINUS ILLORUM IN PERPETUUM.— Pronomen illorum non refertur ad Dominum, sed ad *regebat*, q. d. Dominus Deus *regnabit illorum*, id est, regnabit super eos, vel *in eis*, ut vertit Vatablus. Est græcismus, græce enim est *βασιλευσιν αυτων*, id est, quasi *rex dominabuntur eorum*; significat ergo quod rex justorum et martyrum non erit Antiochus, Nero, vel Decius, nisi fuit olim in hac vita; sed ipse Deus, qui in eis regnabit per amorem et per gloriam, aspirando et communicando eis omne suum gaudium, omnes opes, omne regnum, omnem felicitatem, faciendo eos reges totius universi, juxta illud, *Daniel. vii, 27:* «Regnum et potestas dabitur populo sanctorum Altissimi:» quare tunc Deus erit omnia in omnibus, *1 Corinth. xv, 28.*

9. QUI CONFUNDIT IN ILLO, INTELLIGENT VERTITEN: ET FIDELES IN DILECTIONE ACQUIESCENT ILLA, QUONIAM DOMINUS ET PAX EST ELECTIS EBUS.— Græco *κατασβησεν*, quod est participium præteritum, q. d. Antea confisi in Deo.

Celebravit hucusque justorum in adversis fortitudine, et martyrum in tormentis constantiam; nunc, qui et quales illi sint ostendit, nimirum qui confundunt in Deo, et fideles sunt in dilectione: quo simul declarat qua via, quibusque mediis ad illam fortitudinem et constantiam perveniatur, nimirum confidentia in Deum, et amore fideli erga Deum; sensus ergo est, q. d. Hi sunt iusti patientes, qui ob patientiam fugiebant, et velut scintille discurrunt, judicabunt nationes, et in æternum regnabunt cum Deo, qui scilicet jam ante tot confisi Deo, omnem suam spem in eo locarant: ex hac enim spe roborati a Deo (Deum enim in se sperantes, sequæ in adversis invocantes exauditi, solatur et roborat fortiter adversa et tormenta quælibet sustinerunt. Hi ergo illuminati a Deo intelligent veritatem eorum que dixi, scilicet justorum animas non interire cum corpore, sed esse in manu Dei, ab eoque confortari,